

Impact

jaarverslag 2012

LOUIS BOLK
I N S T I T U U T

Terugblik op 2012 in krantenkoppen | Als je wilt verduurzamen, moet je kijken naar het geheel
Onderzoek naar écht duurzame landbouw | Brede kijk op voeding en gezondheid | Sterpublicaties | Jaarrekening

BOERDERIJ vandaag

12 jan **Betere relatie boer en burger moet verduurzaming op gang helpen**

Voedsel moet gezonder en bij de productie van voedsel moet meer gebruik worden gemaakt van natuurlijke biologische processen. Dat vindt de Wetenschappelijke Raad voor Integrale Duurzame Landbouw en Voeding (RIDL&V), waarin o.a. Machteld Huber en Edith Lammerts van Bueren van het Louis Bolk Instituut zitting hebben.

Nieuwe Dooft.nu

4 febr **Extra hulp voor bij**

Het Louis Bolk Instituut wil boeren begeleiden bij initiatieven om bijen te beschermen.

groenten & fruit

29 febr **Louis Bolk in Afrika**

Vanuit Ghana begeleidt het Nederlandse instituut kleine biologische telers met vraagstukken over bemesting, ziekten en plagen. Het is een mix van lokale en Nederlandse wijsheid, aldus Willem-Albert Toose, regional manager.

BOERDERIJ vandaag

6 maart **Grootschalig onderzoek biologische landbouw**

Vijftien onderzoekspartners in elf Europese landen stappen samen in een Europees onderzoeksproject rond biologische landbouw. Voor Nederland zijn Wageningen UR en het Louis Bolk Instituut de onderzoekspartners.

Veehouder veearts

30 april **Webboek familiekuddes online**

Melkveehouders die inspiratie en kennis willen opdoen over familiekuddes, kunnen terecht bij het online webboek www.familiekuddes.nl. Het webboek is gemaakt door Wageningen UR en Louis Bolk Instituut in opdracht van het ministerie van EZ.

Een terugblik op 2012 in krantenkoppen

De projecten van het Louis Bolk Instituut leverden afgelopen jaar ruim 300 artikelen op in regionale en landelijke kranten en (vak)bladen. Daarnaast werden onze onderzoekers regelmatig geciteerd op websites en in digitale nieuwsbrieven.

LOUIS BOLK

I N S T I T U U T

de natuurlijke kennisbron

deStentor

8 mei **Wetenschappelijk onderzoek naar effecten yoga op vermindering stress bij borstkanker**

Pink Ribbon heeft subsidie toegekend aan een groot wetenschappelijk onderzoek naar de effecten van een op yoga gebaseerd stressreductieprogramma bij vrouwen met borstkanker. Het Louis Bolk Instituut onderzoekt of yoga de klachten van vermoeidheid vermindert.

Trouw

15 mei **Nederlands landschap kan nog veel mooier**

Boeren en milieuorganisaties zitten elkaar nu in de weg. Beide kunnen veel winnen als ze de handen ineenslaan. Dat blijkt uit praktijkonderzoek door het Louis Bolk Instituut in Noord-Brabant.

22 mei **Minder MRSA-bacteriën bij bio varkens**

Het verschil komt volgens de onderzoekers van het Louis Bolk Instituut doordat biologische bedrijven gemiddeld ruim zeventig procent minder gebruikmaken van antibiotica. De MRSA-bacterie is steeds moeilijker te bestrijden met antibiotica.

Trouw

24 mei **Wormen, sorghum en klaver tegen drogere grond**

Door klimaatverandering zullen boeren vaker te maken krijgen met droge akkers en met heftige regenbuien die over hun land trekken. In het Brabantse Loosbroek doen 24 boeren mee met een proef om hun grond klimaatbestendig te maken. Het project wordt begeleid door ZLTO en LBI.

LEEWARDER COURANT

16 juni **De ideale eiwitbron**

Wordt lupine de ultieme sojavervanger in Nederland? De verwachtingen rond de peulvrucht zijn hooggespannen. Onder leiding van de Nederlandse Akkerbouwvakbond en het Louis Bolk Instituut zijn proefvelden opgezet in Oost-Groningen en Oost-Drenthe om meerdere rassen te testen.

Trouw

4 sept **Pleidooi intensieve landbouw valt slecht**

Jan Willem Erisman, directeur van het Louis Bolk Instituut, twijfelt of de intensieve landbouw op termijn ook weerbaar is: "Het overmatig gebruik van antibiotica en het gebrek aan biodiversiteit, komen de kwaliteit van het vee en vlees niet ten goede."

BOERDERIJ vandaag

6 sept **Breder onderzoek nodig naar effect biologisch voedsel**

"In onderzoek dat wij samen met de Universiteit Maastricht doen, hebben we gezien dat kinderen die biologische zuivel krijgen, minder allergische aandoeningen hebben. Dat zijn de eerste aanwijzingen, waarvoor vervolgonderzoek nodig is," aldus Lucy van de Vijver van het Louis Bolk Instituut.

Zorg- en Ziekenhuiskrant

26 sept **Parel voor nieuw concept gezondheid**

Arts en onderzoeker Machteld Huber van het Louis Bolk Instituut ontving op 20 september een ZonMw Parel voor haar zoektocht naar een nieuw concept van gezondheid. Hierin is gezondheid het vermogen van mensen zich aan te passen en een eigen regie te voeren, in het licht van fysieke, emotionele en sociale uitdagingen van het leven.

De Telegraaf

29 sept **Verlichting bij PMS**

Een verkennend onderzoek of homeopathische geneesmiddelen kunnen helpen bij Premenstrueel Syndroom (PMS), is bemoedigend. Reden voor een internationaal onderzoek. Het Louis Bolk Instituut start op 1 oktober in Nederland met het onderzoek en zoekt vrouwen die willen meedoen.

deStentor

1 okt **Edith Lammerts van Bueren is 'Nationale held van de smaak'**

Met haar focus op smaak bij het veredelen van duurzame aardappelrassen heeft Lammerts van Bueren de verbinding gelegd tussen wetenschap en praktijk, aldus de jury. Lammerts van Bueren is als senior onderzoeker veredeling verbonden aan het LBI.

BOERDERIJ vandaag

6 okt **Netwerk richt zich op bomen voor buitenkippen**

Pluimveehouders willen in de buitenuitloop op een duurzame manier beschutting bieden aan hun kippen. Er worden bomen geplant waarvan geoogst kan worden en waarmee de biodiversiteit groter wordt. Dat meldt het Louis Bolk Instituut, dat samen met Bionext de boeren gaat begeleiden.

ELSEVIER

15 dec **Van Geel aan de slag bij het LBI**

Oud-staatssecretaris van Milieu Pieter van Geel (61, CDA) is op zaterdag 1 december aangetreden als voorzitter van de Raad van Toezicht van het Louis Bolk Instituut.

Écht duurzame landbouw, voeding en gezondheid. Dit motto hebben we in 2012 met elkaar geformuleerd voor ons nieuwe strategieplan. Deze woorden zeggen namelijk precies wat onze onderzoekers drijft en waarmee we als Louis Bolk Instituut impact willen maken en maatschappelijke verbetering willen realiseren. Ons instituut wordt gewaardeerd door mensen die ons kennen, maar die groep mocht echt groeien, vonden wij. Daarom zijn we actief de media gaan opzoeken om meer impact te hebben. Het feit dat de media niet alleen onze berichten gulzig oppikte, maar ook expliciet

onze expertise inriep voor het maatschappelijk debat rond duurzame voedselvoorziening, weerspiegelt natuurlijk een breedgedragen roep om verduurzaming.

LOUIS BOLK
I N S T I T U U T

"Als je écht wilt verduurzamen, moet je kijken naar het

Ondanks, of juist dankzij, dat het economisch slecht gaat, worden burgers zich meer bewust van hun eigen gezondheid en omgeving. Als tegenreactie op de bankencrisis en schaalvergroting gaan ze dichter om zich heen kijken en nemen ze het heft in eigen hand. De verkoop van streekproducten en biologische voeding neemt toe. Buurtbewoners groeperen zich om duurzame energie op te pakken en stadstuinen te ontwikkelen. In die maatschappelijke beweging past de ervaring, kennis en systeembenadering van het Louis Bolk Instituut.

Drie-eenheid

Als ik terugblik op 2012 kijk ik daarom terug op een zeer inspirerend eerste jaar directeurschap bij het Louis Bolk Instituut. Tot een jaar geleden had ik mij nog niet zo in de systeembenadering verdiept. In eerdere functies was ik vooral milieugericht en keek ik met name naar ecologische aspecten van duurzaamheid. In mijn werk bij het Louis Bolk Insti-

tuut draag ik met alle collega's de visie uit dat landbouw, voeding en gezondheid een drie-eenheid is. Ik besef nu beter dan ooit dat je, als je echt wilt verduurzamen, moet kijken naar het geheel. Je kunt geen echte gezondheid hebben zonder écht duurzame voeding en landbouw.

Grensverleggend

De systeembenadering is de kracht van het Louis Bolk Instituut. In onze visie is er bijvoorbeeld ook geen scheiding tussen landbouw en natuurbeheer. Daardoor lukt het ons om boeren, natuurorganisaties en overheden bij elkaar te brengen binnen grensverleggende projecten. Hoewel deze partijen verschillende – en soms botsende – belangen hebben, motiveren wij ze in onze projecten tot succesvol samenwerken. En we verleggen ook andere grenzen. We gaan dwars door bestaande denkbeelden en staan open voor allerlei zaken die in de reguliere wetenschap als 'not done' zijn bestempeld. We onderzoeken bijvoor-

geheel"

beeld of complementaire en alternatieve geneeswijzen aantoonbaar effect hebben en toepasbaar zijn. De patient wil dit graag weten, en dat is voor ons een goede reden om zulke projecten op te pakken.

Maatschappelijk verantwoord ondernemen

De meerwaarde van het Louis Bolk Instituut en de manier waarop we werken worden alom gewaardeerd. Maar de financiering van onderzoek staat bij overheden onder druk. Voor de helft van onze opdrachten zijn we afhankelijk van de overheid en die moet fors bezuinigen. Het Louis Bolk Instituut heeft de eerste klappen al geïncasseerd: het kantoor in Oeganda is in 2012 opgeheven en de internationale activiteiten zijn nu geconcentreerd in ons kantoor in Ghana. Ook de afdeling landbouw is gekrompen. Daar staat tegenover dat de afdeling voeding en gezondheid is gegroeid.

Als we succesvol onderzoeksbudgetten willen blijven werven, is het

van belang dat onze zichtbaarheid groter wordt bij andersoortige financiers en dat we onze acquisitiekracht versterken. Krachtig naar buiten treden vereist enerzijds dat we zelf koploper zijn in maatschappelijk verantwoord ondernemen (mvo). Dat doen we door 100% duurzame inkoop en het bevorderen van gezond en milieuvriendelijk gedrag van onze medewerkers. Anderzijds vraagt het om een sterke interne samenwerking. In ons strategieplan committeren we ons aan het verbeteren van de interne synergie zodat we grotere projecten kunnen binnenhalen. Wij zien daarbij ook de internationale markt voor het Louis Bolk Instituut. Wat wij in Nederland en Ghana doen is namelijk overal op de wereld relevant. De roep om échte verduurzaming is een mondiaal geluid. Wij zijn er klaar voor!

Prof. dr. ing. Jan Willem Erisman
Directeur-bestuurder

Meer info over ons mvo-beleid:
www.louisbolk.nl/mvo

Demoproject maïsteelt in stroken 2011-2013

Het direct inzaaien van maïs met een strokenfrees in bestaand grasland of maïszode heeft diverse voordelen voor de bodem en wordt inmiddels op maar liefst 750 hectare toegepast. De nieuwe zaaitechniek is bedacht door een veehouder, en wordt in nauwe samenwerking met het Louis Bolk Instituut verder ontwikkeld. Doordat het land niet geploegd wordt, blijven de structuur en de draagkracht van de bodem beter behouden. Met name op zwaardere en venige gronden gaat het oogsten veel gemakkelijker, zelfs in een natte herfst. Ook worden nutriënten beter benut doordat er in rijen bemest wordt. Zo blijft het bodemleven beter in stand en spoelt er minder nitraat uit. Met het oog op de strengere bemestingsnormen is dat een groot voordeel. De onderzoekers stellen alles in het werk om de techniek samen met loonwerkers, machinebouwers, veehouders en toeleveranciers verder te optimaliseren, zodat meer agrarische ondernemers kunnen profiteren van deze duurzame methode.

Beter boeren met biodiversiteit in Drenthe | 2010-2013

Onder begeleiding van het Louis Bolk Instituut werken twintig akkerbouwers in Drenthe aan bodemkwaliteit en bodemleven van hun zand- en dalgronden. Het doel is om de bodemstructuur, waterhuishouding en weerstand van de bodem te verbeteren. Als deze zogenoemde 'ecosysteemdiensten' optimaal benut worden, kan het gebruik van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen omlaag. Een belangrijk aspect van het project is de uitwisseling van kennis en ervaringen tussen de boeren. Daarvoor zijn acht studiebijeenkomsten, tien velddagen en een cursus duurzaam bodembeheer georganiseerd. Tijdens deze velddagen kijken de boeren samen met onderzoekers naar het effect van compost, groenbemesters en verschillende soorten grondbewerking op de bodemkwaliteit. Het gezamenlijk analyseren zorgt ervoor dat de boeren meer inzicht krijgen in de bodemprocessen. Het project is een samenwerking met HLB Wijster en in opdracht van Provincie Drenthe.

Werken aan duurzame cocoa ketens 2008-2016

Het ABOCFA-project (400 cacaoboeren, 13 dorpen, 500 ton cacao) is een voorbeeld van hoe onze Afrikaanse afdeling, Agro Eco-Louis Bolk Instituut (AE-LBI), samenwerkt met alle partijen in de keten. Onze adviseurs hebben in Ghana een boerenorganisatie opgezet, de cacao-teelt verbeterd en de certificatie voorbereid. In de komende jaren staat verduurzaming van het ecosysteem op het programma. Daarnaast werken onze adviseurs in de dorpen aan kwaliteitsverbetering van onderwijs en voeding. De Fairtrade en biologische cacao is onder meer bestemd voor het merk Tony's Chocolonely. Dit bedrijf verbetert met ons de werk- en leefomstandigheden van de boerengezinnen. AE-LBI heeft al eerder opdrachten uitgevoerd voor Tony's. Zo heeft ons onderzoek naar de duurzaamheid van chocolademelk in 2012 geleid tot de introductie van bio-Fairtrade chocolademelk met Ghanese cacao in Nederlandse supermarkten.

Onderzoek naar écht duurzame landbouw

**Hoe speel je in op de klimaatverandering?
Of hoe kun je meerwaarde creëren
door landbouw en natuur te integreren?
Voor dit soort vraagstukken werkt het
Louis Bolk Instituut samen met boeren aan
praktische en écht duurzame oplossingen.
In 2012 waren onze onderzoekers betrokken
bij ruim 130 projecten, waarvan er vier in dit
jaarverslag zijn uitgelicht.**

Lupine in de Veenkoloniën 2011-2013

Het verlies van tropisch regenwoud en biodiversiteit voor de grootschalige sojateelt voor diervoer zet geïmporteerde soja in een slecht daglicht. De vraag naar Europese peulvruchten neemt daardoor toe. Lupine is een veelbelovend alternatief. Het heeft niet alleen een hoge voedingswaarde, maar is ook een ideaal wisselgewas omdat het stikstof in de grond brengt en fosfaat beschikbaar maakt. Sinds 2004 werkt het Louis Bolk Instituut aan de herintroductie van lupine in Nederland. Na een pilot is het project in de Veenkoloniën opgezet. Behalve rassenscreening en teeltoptimalisatie wordt ook de afzetmarkt ontwikkeld voor menselijke consumptie (brood en vleesvervangers) in samenwerking met het bedrijfsleven. Het eerste resultaat is circa 25 hectare contractteelt voor biologische lupine. In 2013 wordt in samenwerking met Enkco Foodgroup ook de eerste 10 hectare gangbare contractteelt gerealiseerd. Als neveneffect neemt de vraag naar lupine voor diervoeding toe. Het totale areaal lupine groeit daarmee verder, van 75 hectare in 2012 naar 100 hectare in 2013.

Gezondheidseffecten van oervoeding | 2011-2013

Sinds de oertijd is ons lichaam nauwelijks geëvolueerd. Ons huidige voedingspatroon lijkt echter totaal niet meer op wat de jagers en verzamelaars aten. Dat zou wellicht een oorzaak kunnen zijn van welvaartsziekten. In welke mate voeding invloed heeft op buikontrek, bloeddruk, bloedsuiker- en cholesterolwaarden onderzocht het Louis Bolk Instituut samen met de universiteiten van Groningen, Wageningen en Gerona (Spanje). Gedurende twee weken hebben 34 personen met risicofactoren voor hart-, vaat- of suikerziekte al hun eten uitgereikt gekregen via een cateringservice. De helft van de groep kreeg oervoeding, bestaande uit voornamelijk groenten, vlees, vis, eieren, noten en fruit en zonder granen of zuivelproducten. De anderen kregen voeding gebaseerd op de richtlijnen van het Voedingscentrum. De conclusies worden eind 2013 gepubliceerd. Over het onderzoek is een documentaire gemaakt en het staat beschreven in *Oergezond met oerdis*, een boek met recepten en achtergronden.

Meer info: www.louisbolk.nl/oervoeding.

Proeftuin Integrative Medicine 2011-2014

De meeste patiënten met chronische gewrichtsaandoeningen maken gebruik van complementaire zorg, maar bespreken dit niet met hun arts. In opdracht van het Patiënten Platform Complementaire Gezondheidszorg (PPCG) ontwikkelt het Louis Bolk Instituut een geïntegreerde zorgaanpak zodat patiënten in overleg met hun huisarts de zorg kunnen kiezen die het beste bij hen past. Dat kan zowel een reguliere en/of complementaire behandeling zijn, gebaseerd op één en dezelfde overweging: veiligheid, kwaliteit en effectiviteit. Uit het eerste deelonderzoek bij 416 patiënten met reuma, artritis en/of fibromyalgie blijkt dat 91% van de patiënten het liefst heeft dat de huisarts zélf het initiatief neemt en hen informeert over complementaire behandelingen. Een wetenschappelijk artikel hierover is oktober 2012 gepubliceerd in het tijdschrift *Patient, Education and Counseling*. Het Louis Bolk Instituut werkt in dit project samen met het Van Praag Instituut, Zorgbelang Groningen en zorgverzekeraar Menzis.

Bredere kijk op voeding en gezondheid

In 2012 heeft het Louis Bolk Instituut meegewerkt aan ruim 30 onderzoeken naar effecten van voedingspatronen, leefstijl en complementaire interventies.

In dit jaarverslag presenteren we vier toonaangevende projecten.

Nieuw Concept Gezondheid 2009-2013

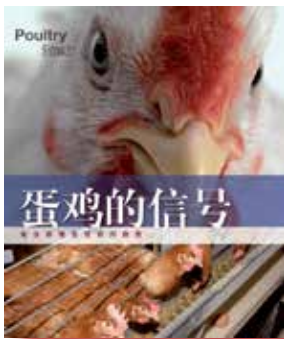
'Gezondheid is het vermogen van mensen zich aan te passen aan veranderende omstandigheden en een eigen regie te voeren, in het licht van fysieke, emotionele en sociale uitdagingen van het leven.' Dat is het nieuwe concept van gezondheid dat het Louis Bolk Instituut ontwikkeld heeft. Aanleiding is dat de huidige gezondheidsdefinitie van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) niet meer voldoet. Deze definitie uit 1948 stelt dat gezondheid een 'toestand van volledig welbevinden' is. Dat zou betekenen dat bijna niemand gezond is. Bovendien stimuleert het onbedoeld medicalisering. Bij het nieuwe concept verschuift de focus naar aspecten als veerkracht, mentale fitheid en sociale participatie. Projectleider Machteld Huber, die voor dit onderzoek werd onderscheiden met de ZonMw Parel, spreekt van 'positieve gezondheid'. In 2014 hoopt Huber de nieuwe omschrijving uit te werken voor diverse werkerreinen in de gezondheidszorg. Het initiatief is internationaal toonaangevend. Het was de Editors' Choice en het coververhaal van British Medical Journal (BMJ).

Gezonde voeding bij ouderen 2011-2012

In woonzorgcentrum Insula Dei Huize Kohlmann in Arnhem heeft het Louis Bolk Instituut afgelopen jaar onderzoek gedaan naar het effect van gezonde maaltijden bij ouderen. De bewoners kregen maaltijden geserveerd met voornamelijk biologische streekproducten. Daarbij was er extra aandacht voor smaak en ambiance. Vóór de invoering van het nieuwe voedingsconcept, en zes maanden en één jaar erna, voerden de onderzoekers metingen uit. Tijdens het onderzoek werden geen significante veranderingen in het lichaamsgewicht en Body Mass Index (BMI) gemeten. Wel was er een trend dat het risico op ondervoeding afnam. Ook waren er aanzienlijk minder energieverrijkte diëten en dieetproducten verstrekt. Daarnaast verbeterden de maaltijdbeleving, smaak en tevredenheid bij de deelnemers en werden er minder lichamelijke klachten gerapporteerd direct na de maaltijd. De onderzoekers geven daarom het advies meer aandacht te besteden aan kwaliteit en sfeer bij maaltijden in verzorgingshuizen.

Baars, E.W., M.C. Jong, I. Boers, A.F.M. Nierop, H. Savelkoul. 2012. **A comparative in vitro study of the effects of separate and combined products of Citrus e fructibus and Cydonia e fructibus on immunological parameters of seasonal allergic rhinitis.** Mediators of Inflammation. 2012; Article ID 109829.

Bestman, M.W.P., M. Ruis, J. Heijmans, K. van Middelkoop, W. Steenhuisen, T. Peters, P. te Winkel. 2012. **蛋鸡的信号 (Kipsignalen: Praktijkgids voor diergericht pluimvee houden – in het Chinees)** Roodbont, Zutphen. 120 p.

Burgt, G.J.H.M. van der, M. Bus. 2012. **PlantyOrganic; Design and results 2012.** Rapport 2012-048 LbP. Louis Bolk Instituut, Driebergen. 37 p.

Deru, J.G.C., N.J.M. van Eekeren, H. Kloen, W. Dijkman, J. van den Akker, R.G.M. de Goede, T. Schouten, M. Rutgers, S. Smits, G.A.J.M. Jagers op Akkerhuis, W. Dimmers, H. Keidel, F. Lenssinck, J. Bloem. 2012. **Bodemindicatoren voor duurzaam bodemgebruik in de veenweiden: Ecosysteemdiensten van Landbouw- en natuurpercelen in het veenweidegebied van Zuid-Holland, Noord-Holland en Utrecht. Deel A: Onderzoeksrapportage.** Rapport 2012-005 LbD. Louis Bolk Instituut, Driebergen. 115 p.

Eardley, S., F. Bishop, F. Cardini, K. Santos-Rey, M.C. Jong, S. Ursonius, S. Dragan, G. Heygi, B. Uehleke, J. Vas, O. Jupaneant, M.C. Citro, V. Fonnebo, S. Quandt, G.T. Lewith. 2012. **A pilot feasibility study of a questionnaire to determine European Union-wide CAM use.** Forschende Komplementärmedizin / Research in Complementary Medicine. 19(6):302-310.

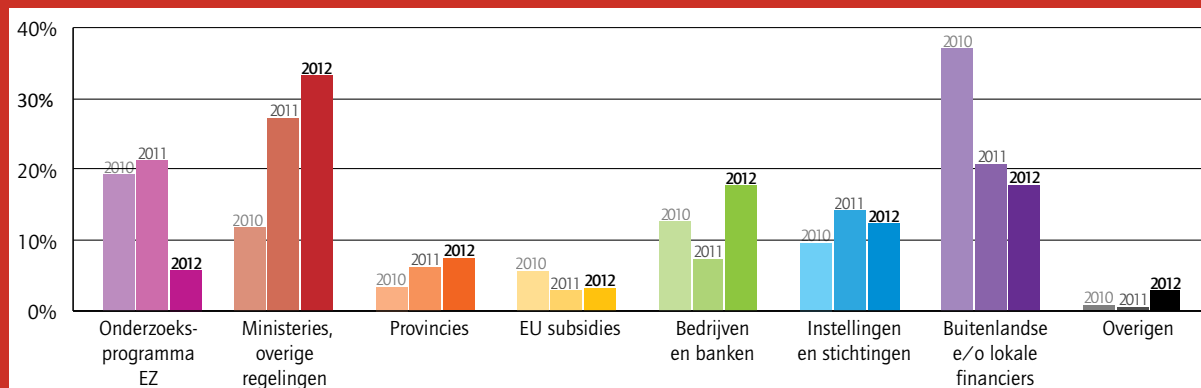
Huber, M.A.S., M. Bakker, W. Dijk, H. Prins, F. Wiegant. 2012. **The challenge of evaluating health effects of organic food; operationalisation of a dynamic concept of health.** Journal of the Science of Food and Agriculture. 92(14):2766-2778.

Jaarrekening

Rekening van baten en lasten over 2012 (in euro's x 1.000)

	Werkelijk 2012	Werkelijk 2011
Project- en subsidiebaten	4.566	5.643
Ingekochte projectkosten	-1.636	- 2.077
Netto project- en subsidiebaten	2.930	3.566
Baten uit fondsenwerving	14	9
Giften en overige baten	128	24
Som der baten	3.072	3.599
Lonen en salarissen	2.275	2.527
Sociale lasten	344	318
Afschrijvingen op immateriële en materiële vaste activa	28	68
Overige bedrijfslasten	471	444
Som der lasten	3.118	3.357
	- 46	242
Financiële baten en lasten	- 2	- 1
Netto resultaat	- 48	241

Het Louis Bolk Instituut heeft het boekjaar 2012 met een verlies afgesloten, nadat in boekjaar 2011 een positief resultaat werd geboekt. De voornaamste redenen zijn de teruglopende opdrachten van de overheid door de bezuinigingen, het aflopen van een omvangrijk meerjaren onderzoeksprogramma, en de afname van de opdrachten in Afrika. De organisatie heeft de teruglopende baten deels kunnen compenseren door een daling van de kosten, zowel in de personele sfeer als in de afschrijvingen en overige bedrijfslasten. Wel zijn hierdoor de sociale lasten wat toegenomen. De jaarcijfers hebben betrekking op de geconsolideerde jaarrekening van de Stichting Louis Bolk Instituut en zijn goedgekeurd door de Raad van Toezicht. Op deze cijfers is een goedkeurende accountantsverklaring afgegeven door accountant Stolwijk Kelderman. De stichting heeft over 2012 een negatief (geconsolideerd) resultaat behaald van -/- € 47.598,- (2011: + € 240.880,-).

Procentuele verdeling van baten naar projectfinancier (2010 - 2012)

Namens de Raad van Toezicht

Er is veel veranderd in 2012 binnen het instituut. In februari is de nieuwe directeur-bestuurder prof. Jan Willem Erisman in dienst getreden. In september is drs. Antal Maasland als hoofd bedrijfsvoering gestart en in december is drs. Pieter van Geel aangetreden als nieuwe voorzitter van de Raad van Toezicht. Onze dank gaat uit naar drs. Hanno Niemeijer die tussen 2007 en 2012 zijn rol als voorzitter uitstekend heeft vervuld. Hij blijft in 2013 nog als lid verbonden.

De economische crisis is goed merkbaar voor het instituut. De overheid, een belangrijke financier, bezuinigt fors en richt zich via het topsectorenbeleid vooral op grote structureel gefinancierde kennisinstituten. Bij de internationale tak van het instituut is verlies geleden. Dat heeft geresulteerd in het sluiten van de vestiging in Oeganda en een nieuwe internationale strategie. Het jaar is geëindigd met een negatief resultaat. Gezien de marktontwikkelingen ligt dit in de lijn der verwachtingen. Ook voor komend jaar blijft de financiële continuïteit een punt van zorg.

De Raad van Toezicht is echter zeer tevreden over de prestaties van het instituut en de onderzoekers. Wij zien namelijk een sterkere profilering en goede onderzoeksresultaten die hun impact hebben gekregen in de maatschappij. Ook de deelname in het publieke debat over gezondheid, duurzame landbouw en de rol van voeding heeft aangetoond dat het instituut met zijn unieke praktijkgerichte systeembenadering impact heeft op het handelen en denken naar duurzaamheid.

Wij hebben de ontwikkelingen en resultaten binnen het instituut nauwlettend gevolgd en met name gestuurd op verdere professionalisering. Daarnaast hebben wij erop gelet dat ook de internationale projecten bijdragen aan de continuïteit van het instituut. De reglementen – waarin taken, bevoegdheden van en verhoudingen tussen Raad

van Toezicht en Raad van Bestuur staan gedefinieerd – zijn geactualiseerd.

Het verheugt ons dat het nieuwe strategieplan een heldere missie en keuze voor eigen identiteit bevat. De focus ligt op het ontwikkelen van een robuuste organisatie en het versterken van de interne synergie.

Een delegatie van onze Raad, bestaande uit prof. dr. Akke van der Zijpp en de voorzitter, onderhoudt de relatie met de Ondernemingsraad. Deze contacten zijn voor ons waardevol, ook om de sfeer en stemming onder medewerkers te kunnen peilen.

Als Raad van Toezicht kijken we terug op een jaar, waarin het instituut met grensverleggend onderzoek zijn doelstellingen heeft kunnen waarmaken en aantoonbare en toepasbare resultaten heeft geleverd. Daarmee kunnen boeren, natuurbeheerders en zorgprofessionals hun activiteiten concreet verduurzamen. Wij zien de toekomst met vertrouwen tegemoet!

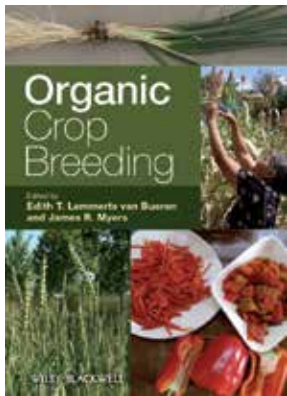

Drs. Pieter van Geel
Voorzitter Raad van Toezicht

Janmaat, L., W.J.M. Cuijpers. 2012. **Weerbare bodemwijzer**. Louis Bolk Instituut, Driebergen. 12 p. [e](#)

Jong, M.C., L.P.L. van de Vijver, M. Busch, J. Fritsma, R. Seldenrijk. 2012. **Integration of complementary and alternative medicine in primary care: what do patients want?** Patient Education and Counseling. 89(3):417-422. [e](#)

Lammerts van Bueren, E.T., J.R. Myers (eds.). 2012. **Organic crop breeding**. Wiley-Blackwell, Hoboken, NJ. 312 p.

Tiemens-Hulscher, M., E.T. Lammerts van Bueren, P.C. Struik. 2012. **Selectiestrategie voor de ontwikkeling van stikstofefficiënte biologische aardappelrassen: Handleiding voor (hobby)kwekers**. Rapport 2012-043 LbP. Louis Bolk Instituut, Driebergen. 32 p. [e](#)

Verwer, C., M.W.P. Bestman. 2012. **De moederloze veestapel**. Rapport 2012-004 LbD. Louis Bolk Instituut, Driebergen. 42 p. [e](#)

Vijver, L.P.L. van de, M. van Vliet. 2012. **Health effects of an organic diet - consumer experiences in the Netherlands**. Journal of the Science of Food and Agriculture. 92(14):2923-2927. [e](#)

Vijver, L.P.L. van de, C. Verwer, N. Bondt, D.J. Mevius. 2012. **Antibioticaresistentie in de biologische varkenshouderij: Komt MRSA ook voor bij biologische varkens en hun verzorgers?** Rapport 2012-019 GV. Louis Bolk Instituut, Driebergen. 35 p. [e](#)

Wagenaar, J., L. Janmaat, M.W.P. Bestman, F. Leenstra, M. van Krimpen, C. Verwer, M. Groot, T. van Asseldonk, R. Paardekooper. 2012. **Biologisch Ondernemen Legpluimvee**. Louis Bolk Instituut, Driebergen. 28 p. [e](#)

Nederland:
Hoofdstraat 24
3972 LA Driebergen
T 0343 523 860
F 0343 515 611
info@louisbolk.nl
www.louisbolk.nl

Afrika:
Christman House
PMB KA 84 Airport
Accra, Ghana
T + 233 (0) 302 786 097
F + 233 (0) 302 786 154
westafrica@louisbolk.org
www.louisbolk.org

